

El call de la Ciutat de Mallorca a l'entorn de 1350: alguns aspectes socials i econòmics

Margalida Bernat i Roca

Introducció

Ja en un treball anterior plantejàrem una sèrie d'interrogants sobre la comunitat jueva de la Ciutat de Mallorca a l'entorn de 1350 en particular, sense perdre de vista (dins del possible) la de l'illa en general, i tot intentant donar resposta a alguns d'ells. En aquella ocasió, assajàrem, d'una banda, un apropament a l'espai físic del que va ésser el call Major en aspectes com l'il·lertari que el conformava i la seva xarxa viària, mentre que, de l'altra, plantejàrem algunes hipòtesis demogràfiques, particularment sobre quina era la seva població potencial.¹

Ara dedicarem un temps a esbrinar alguns aspectes socials i econòmics d'aquest col·lectiu, que es desprenen del mateix document que serví de base en l'o-

---

Abreviatures emprades:

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó

AH = Arxiu Històric

ARM = Arxiu del Regne de Mallorca

BSAL = *Bolletí de la Societat Arqueològica Lubliana*

FRB = *Fontes Rerum Balearium*

RP = Reial Patrimoni

DCVB = *Diccionari català-valencià-balear*

1. M. BERNAT I ROCA, «El call de la Ciutat de Mallorca a l'entorn de 1350: espai urbà i població», *Tamid*, 4 (2002-2003), p. 111-136.

casió anterior.² Insistent en el que ja vam dir, poc o res se sap en concret del panorama social i econòmic anterior al pogrom de 1391 ni de la població residual no conversa posterior.

Als jueus que integraren l'aljama mallorquina, com als de tants d'altres indrets, se'ls atribueix la pràctica universal de la usura i es vol ignorar que no tots en feien l'eix de la seva pràctica professional,³ així com també es vol deixar de banda el fet que aquesta derivava de la normativa que, en nom de la caritat,⁴ impedia que un cristià prestés a usura a un altre cristià, tot oblidant que es feia el mateix entre els jueus i que la pròpia Església catòlica amonestava reis i nobles perquè els protegien en aquesta activitat, per més que llavors entràs en contradicció en censurar-la.⁵ Hom suposa que tots eren rics o, si més no, benestants, tancant els ulls al fet que també n'hi havia de pobres i de miserables. Es passa per alt que el col·lectiu com a tal també tenia deutes i es trobava sotmès a pressió fiscal...

La realitat és que tot sembla indicar que, en conjunt, les comunitats jueves repetien, a escala de grup tancat i relativament reduït, molts dels trets generals de la societat cristiana que les envoltava.⁶ En el cas de la Ciutat de Mallorca, com en altres contrades, no és que es pugui parlar d'un reflex exacte, ja que es detecten alguns trets diferenciadors i significatius, però sí que es pot establir l'existència d'una estructuració molt semblant en què les diferències són causades, en bona mesura, més per la pressió exterior que no pas per la pròpia voluntat.

---

2. ACA, RP 2408.

3. De fet, entre les reivindicacions que es presentaren després del pogrom de 1391, hi havia la de declarar nul qualsevol deute usurari contret en els darrers deu anys tant de jueus com de cristians. Resulta obvi que la petició posa en relleu el fet que, d'usurers, n'hi havia en ambdós col·lectius i que tan greujosos eren els uns com els altres. Aquesta identificació de jueu i prestador era general. Per al cas de Barcelona, veg. Y. T. ASSIS, «La participación de los judíos en la vida económica de Barcelona, siglos XIII-XIV», en *Actes de les Jornades d'Història dels Jueus de Catalunya*, Girona, abril de 1987, Girona, Ajuntament de Girona, 1990, p. 77-92; veg. les p. 80-81.

4. J. LE GOFF, *La bolsa y la vida*, Barcelona, Gedisa, 1987.

5. Y. T. ASSIS, «La participación de los judíos...», p. 85-87.

6. L. LEROY, *Los judíos de Navarra en la Baja Edad Media*, Madrid, Fundación Amigos de Sefarad, UNED, 1991, p. 119-120.

1. Les activitats professionals

Dissortadament no tenim encara, a hores d'ara, massa estudis extensos ni detallats del ventall professional o econòmic de la societat cristiana medieval de la Ciutat de Mallorca per al cas concret del segle XIV.⁷ El que sí que hi ha és un consens general per a acceptar que determinats sectors productius (com ara el tèxtil o el de l'adoberia) ocupaven un lloc assenyalat, o bé que el sector comercial es mostrava molt actiu; sovint hom fa aquestes afirmacions al marge dels factors polítics que les haurien necessàriament de matisar, molt particularment cap a la meitat d'aquesta centúria, marcada per la reincorporació del Regne de Mallorca a la Corona catalanoaragonesa (1343).⁸

Aquest estat de coses fa que enllestir una anàlisi de les activitats professionals de la comunitat jueva es vegi mancat de l'indispensable marc de referències que ens permetria d'establir millor les coincidències i les divergències. Així i tot, la confrontació d'algunes notícies generals de la Ciutat de Mallorca amb les específiques dels pobladors del seu call Major permeten extreure algunes conclusions vàlides a la llum de les dades que ofereix el monedatge de 1350, que serveix de referència.

Com en d'altres indrets de la península Ibèrica, el lloc de residència dels jueus era marcat i delimitat per iniciativa reial. En el cas de la Ciutat de Mallorca, l'ordre definitiva fou donada per Jaume II el 18 de juliol de 1300,⁹ i cal emmarcar-la en la mateixa línia d'actuació que regí les Ordinacions de les noves viles promulgades el mateix 1300.¹⁰ Fins al moment, la comunitat, sense viure exactament dispersa i havent estat desplaçada del primer indret marcat per Jaume I, s'havia concentrat en tres punts de la ciutat: el call Menor, entorn de l'actual carrer de Sant Bartomeu, com demostra la lectura del capbreu de Nunó

7. M. D. CABANES PECOURT, «El 'Morabatí' de 1390 en la parroquia de San Miguel». *Estudis Baleàrics*, 28 (1988), p. 73-82; A. FERRETJANS LLOMPART, *Demografia d'Inca en el primer terç del segle XIV (Els morabatins de 1329 i 1336)*, Inca, Ajuntament d'Inca, UIB, 1990; J. F. LÓPEZ BONET, *La riquesa de Mallorca al segle XIV (Evolució i tendències econòmiques)*, Palma de Mallorca, Consell Insular de Mallorca, 1989.

8. P. CATEURA BENNÀSSAR, *Política y finanzas del Reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1982.

9. G. LLABRÉS, «Privilegios de los hebreos mallorquines en el Códice Pueyo», *Boletín de la Real Academia de la Historia* (Madrid), 36 (1900), p. 31.

10. G. ALOMAR ESTEVE, *Urbanismo regional en la Edad Media: Las «Ordinacions» de Jaume II 1.300 en el Reino de Mallorca*, Barcelona, Gili, 1976; J. F. LÓPEZ BONET, «Les ordenacions de Jaume II per a l'establiment de noves viles a Mallorca (1300)», *Estudis Baleàrics*, 6 (1982), p. 131-167; *Jaume II y les ordinacions de l'any 1300*, Palma de Mallorca, Consell Insular de Mallorca, Departament de Cultura, 2002.

Sanç¹¹ i altre documentació; un nucli a la zona portuària, a la vora de les drassanes,¹² i aquell que, a partir de la seva creació oficial, passà a anomenar-se call Major.

Aquest darrer és el que es convertí en el que tenien marcat com a lloc obligatori de residència, per més que la realitat suggereix que els altres indrets no foren del tot abandonats i que s'hagueren de dictar mesures per fer realitat aquesta concentració de població jueva en un sol indret. En aquest sentit, l'any 1303, Jaume II reiterà l'obligatorietat de viure en el call recent creat.¹³

En canvi, pel que fa als obradors, hi havia una altra normativa més tolerant. A l'igual d'altres indrets de la Corona d'Aragó, com ara Saragossa, els jueus de la Ciutat de Mallorca podien tenir obrador i botigues separats de llurs habitatges i fora del call.¹⁴ Per reial cèdula de «IV Kalendas augusti» de 1320, dada a Perpinyà, el rei Sanxo concedí als jueus del call de la Ciutat de Mallorca, a petició de Bolax ben Maymó, Jacob Cohen, Rafel Dayen i Magaluf ben Suaden, secretaris de l'aljama, el dret de tenir obradors a qualsevol indret de la ciutat; en particular, esmentava els situats «in vico de la Bosseria», devora les cases de Domenge Tiritay i Bernat Saragossa, lloc on ja n'hi havia des de feia més de vuitanta anys.¹⁵ Com es veu, més que una concessió, s'ha de considerar com la confirmació d'un costum sancionat pel temps. De fet, aquest és l'indret que progressivament, després de les conversions forçoses i dels grans actes de fe del segle XVII, passà a ésser conegut com el *Carrer*, ja que sembla que, en la memòria popular, restà com a nucli de residència per antonomàsia del col·lectiu convers. Les arrels s'han de cercar en els fets de 1391, perquè consta que, en aquest any, hagueren de declarar si volien mantenir la residència, llogar o vendre llurs propietats en el saquejat call Major.¹⁶ Sembla lògic suposar que, aquells que op-

11. E. de K. AGUILÓ, «Capbreu ordenat l'any 1304 dels establiments y donacions fets per don Nuno Sanç de la seva porció», BSAL, 14 (1913), núm. 395, p. 209-224; núm. 397, p. 241-256; núm. 399, p. 273-285; núm. 400, p. 53-62. Correspon a la recopilació que es va fer de la documentació original dels anys 1232-1234.

12. Així ho documenta l'historiador Lleonard Muntaner.

13. E. de K. AGUILÓ, «Órdenes de Jaime II (de Mallorca) que los judíos moren todos dentro del Call (1303)», BSAL, 7 (1897), p. 34.

14. A. BLASCO MARTÍNEZ, «Actividad laboral de una comunidad urbana del siglo XIV: La aljama de judíos de Zaragoza» en *Actes du Colloque: Les sociétés urbaines en France et en Péninsule Ibérique au Moyen Âge*, Pau, 21-23 setembre 1988, París, Centre National de la Recherch Scientifique, 1991, p. 435-455; veg. la p. 441.

15. A. PONS, *Libre del Mostassaf de Mallorca*, Palma de Mallorca, Escuela de Estudios Medievales, 1949, p. 257-258; doc. 118.

16. J. M. QUADRADO, *La judería en Mallorca en el siglo XIV*, Palma de Mallorca, Panorama Balear, 1967, p. 46-48 i 51-76.

taren per la venda o el lloguer, passassin a residir en un espai urbà que els era familiar, a més de proper a l'antic call Menor o Callet, propiciat per Nunó Sanç, comte de Rosselló, tot just després de la conquesta de 1229.

1.1. *Diversitat d'oficis*

Consta que l'any 1350 hi havia 735 caps de casa en el call Major de la Ciutat de Mallorca. És a partir d'aquesta dada que podem establir un ampli ventall dels oficis que exercien. Val a dir que s'han aplicat les degudes restriccions respecte a la fiabilitat de les xifres, que només poden tenir-se en compte de manera relativa, com a simples indicadors, atès que no es coneix el total de les ocupacions, cosa freqüent, per altra banda, en aquestes fonts de tipus fiscal, en què el que interessava era més la capacitat contributiva que no pas la recollida de dades personals.

D'aquests 735 caps de casa ignorem a què es dedicava un nombrós 59,86 %, la qual cosa no vol dir que no tenguessin ofici, sinó que aquest no consta en la font treballada. En canvi, el 40,14 % restant ofereix una diversitat d'ocupacions certament interessant: es dedicaven a 55 oficis diferents. Aquest segment permet, a la vegada, l'agrupació en dotze blocs d'activitats afins sia per la matèria primera emprada (fibres tèxtils, fusta, ferro...) sia pel camp d'acció (administració i lleis; servicis personals, transport...) d'acord amb el que es ressenya a la taula 1.

El primer que cal destacar d'aquest conjunt d'activitats és l'absència de persones dedicades al sector primari: no consta ningú ocupat en la pesca o en el treball agrícola. Una possible explicació de la manca de treballadors en el sector agrari tal volta pugui esser el fet que el rei d'Aragó Alfons el Liberal, durant la seva ocupació de l'illa de Mallorca en el marc de la guerra contra França i des de Lleida estant, el 4 de març de 1288 prohibí que «nengun jueu o juia no gos per si o per altre entreposada persona comprar alguns honors o possessions o alguns censals» i la raó de tal vet era la d'evitar que poguessin exercir «senyoria alguna o servitut sobre alguns cristians»,¹⁷ inclosos esclaus musulmans conversos. Es feia l'excepció, emperò, d'aquells que ho tenguessin per atorgament antic.

Tal volta aquesta excepció fos en empara d'aquells jueus (o els descendents i/o hereus) que es veren agraciats amb terres després de la conquesta feudal de

---

17. A. PONS, *Los judíos del Reino de Mallorca durante los siglos XIII y XIV/2*, Palma, Miquel Font, 1984, p. 210-211; doc. 12. Veg. també: E. FAJARNÉS, «Que els jueus no pussen comprar censals ni possessions (1288)», BSAL, 8 (1899), p. 6.

TAULA 1

Distribució per activitats i oficis dels caps de casa del monedatge del call de la Ciutat de Mallorca, 1350

<i>Activitat</i>	<i>Ofici</i>	<i>Paguen</i>	<i>%</i>	<i>No paguen</i>	<i>%</i>	<i>Total ofici</i>	<i>%</i>	<i>Total activitat</i>	<i>%</i>
Tèxtil	No consta	256	51,55	184	77,31	440	59,86	441	59,86
	Cardadora	1	0,20			1	0,13		
	Cordoner	1	0,20			1	0,13		
	Matalasser	7	1,41			7	0,95		
	Sastre	57	11,47	12	5,04	69	9,39		
	Seder	12	2,41	1	0,42	1	0,13		
	Sortidor	1	0,20			1	0,13		
	Tintorer	7	1,41			7	0,95		
Comerç	Vanover	1	0,20			1	0,13	100	13,60
	Coraler	1	0,20			1	0,13		
	Corredor	1	0,20			1	0,13		
	Corredor de bèsties	2	0,40			2	0,26		
	Corredor de coll	1	0,20			1	0,13		
	Corredor de llevant	15	3,02	5	2,10	20	2,72		
	Mercader	39	7,85			39	5,30		
	Mercer	7	1,41			7	0,95		
	Perler	2	0,40			2	0,26		
	Botiguer	7	1,41	1	0,42	8	1,09		
Cuiro i pells	Venedor de ferro i vidre			3	1,26	3	0,41	84	11,40
	Pellisser	4	0,80			4	0,54		
	Pergaminer	1	0,20			1	0,13		
	Sabater	15	3,02	6	2,52	21	2,86	26	3,53
Transport	Bastaix	10	2,01	5	2,10	15	2,04		
	Traginer			3	1,26	3	0,41	18	2,45
Art i cultura	Joglar	1	0,20			1	0,13		
	Llibreter	1	0,20			1	0,13		
	Lligador de llibres	2	0,40	5	2,30	7	0,95		

<i>Activitat</i>	<i>Ofici</i>	<i>Paguen</i>	<i>%</i>	<i>No paguen</i>	<i>%</i>	<i>Total ofici</i>	<i>%</i>	<i>Total activitat</i>	<i>%</i>
Dret i administració	Mestre d'escolans	5	1,01	2	0,84	7	0,95	17	2,31
	Mestre de llibres			1	0,42	1	0,13		
	Capellà	3	0,60			3	0,41		
	A la sala dels secretaris	1	0,20			1	0,13		
	Massip del secretari	1	0,20			1	0,13		
	Rabí	2	0,40			2	0,26		
Fusta i metall	Reunidor de cort	2	0,40			2	0,26	13	1,77
	Secretari	4	0,80			4	0,54		
	Argenter	6	1,21			6	0,82		
	Didalera			1	0,42	1	0,13		
	Ferrer	1	0,20	1	0,42	2	0,26		
	Fuster			1	0,42	1	0,13		
Diversos	Torner	1	0,20			1	0,13	11	1,49
	Farseter	2	0,40	1	0,42	3	0,41		
	Llantoner	2	0,40	1	0,42	3	0,41		
	Mestra de <i>trabugueres</i>	1	0,20			1	0,13		
	Castanyoler	1	0,20			1	0,13		
	Sedasser	1	0,20			1	0,13		
	Vilva (?)	2	0,40			2	0,26		
Servicis personals	Fembra del segle			1	0,42	1	0,13	8	1,09
	Metge	4	0,80			4	0,54		
	Pentinadora	2	0,40	1	0,42	3	0,41		
Alimentació	Porta pa al forn			1	0,42	1	0,13	5	0,68
	Carnisser	2	0,80			2	0,26		
	Garbellador	1	0,20			1	0,13		
	Taverner	1	0,20			1	0,13		
Química	Saboner		0,20	1	0,42	1	0,13	1	0,14
Construcció	Mestre de guix			1	0,42	1	0,13	1	0,14
TOTALS		497	100	238	100	75	100	735	100

1229, tal com consten en la versió catalana del repartiment de Mallorca,¹⁸ ja que en el còdex corresponent es registren setze alqueries i rafals que passaren a llurs mans.¹⁹

Val a dir, emperò, que la restricció del rei Alfons amb relació als jueus de Mallorca sembla contradir el fet comprovat que aquests, en el si de la Corona d'Aragó, tenien lliure accés a la possessió de la terra, en oposició al que succeïa en el nord d'Europa; podien comprar-la, vendre-la, llogar-la i rebre-la pràcticament en les mateixes condicions que els cristians,²⁰ i Barcelona n'és un bon exemple.²¹

El cas és que, retornat Jaume II de Mallorca al seu regne, sembla que tal ordre no es complia i hi havia jueus que anaven adquirint aquest tipus de béns. De fet, al llarg de tot el segle XIII, es documenten jueus propietaris d'honors, vinyes i horts, sense que es pugui saber si pertanyien al grup dels exceptuats.²² Fos com fos, el monarca mallorquí reiterà la prohibició el 5 de juny de 1305.²³ De tot això, s'ha de deduir que els jueus posseïdors de terres devien esser una minoria i que molt probablement llur explotació es feia amb mà d'obra esclava.

Pel que fa al sectors secundari i terciari, a la taula 1 s'enuncien per ordre decreixent de persones dedicades als diferents grups d'activitats que els integren. Fent abstracció de les xifres absolutes per a aquestes ocupacions, obtenim aquest resultat:

- tèxtil (100)
- comerç (84)
- pells i cuiros (26)
- transport (18)
- art i cultura (17)
- dret i administració (13)
- fusta i metall (11)

18. R. SOTO, (ed.), *Còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca*, Palma de Mallorca, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, 1984.

19. R. SOTO, «La aljama judaica de Ciutat en el siglo XIII», *BSAL*, 31 (1978), p. 145-184; veg. p. 146.

20. J. L. SHNEIDMAN, *L'imperi catalano-aragonès (1200-1350)*, Barcelona, Edicions 62, 1975, p. 202-203.

21. Y. T. ASSIS, «La participación de los judíos...», p. 82-83.

22. R. SOTO, «Algunes consideracions sobre el paper dels jueus en la colonització de Mallorca durant el segle XIII», en *Sobre jueus i conversos de les Illes Balears*, Palma, Lleonard Muntaner, 1979, p. 13-39; veg. les p. 31-33.

23. A. PONS, *Los judíos del Reino de Mallorca*, 2, p. 124.

- diversos (11)
- servicis personals (8)
- alimentació (5)
- química (1)
- construcció (1)

Aquestes dades, aplicades al total de caps de casa jueus i al total de les activitats conegudes, són les que permeten les distribucions que es poden veure a les gràfiques 1 i 2 i, a la vegada, les que fan possible algun tipus d'anàlisi individualitzat de cada un dels grups d'activitats, tot seguint l'ordre d'importància pel nombre de persones integrades en ells, i sempre tenint en compte que determinats grups, més que analitzar-los separatament, es consideren des del punt de vista de les interrelacions.

1.1.1. El tèxtil

El fet que aquesta activitat secundària sigui la més nombrosa no fa sinó corroborar el que tradicionalment s'ha acceptat com a vàlid per a tota la Ciutat de Mallorca: que una tercera part de la població activa es trobava implicada d'una manera o d'una altra amb la manufactura tèxtil. Aquest patró, si fos cert, no sols es repetiria fidelment pel que fa als pobladors del call Major, sinó que, allí, els qui s'hi dediquen, d'entre la població activa, representen un considerable 42,05 %, bé que sobre el total de caps de casa només són el 13,61 %.

Dins d'aquesta activitat, no hi figuren els individus que s'ocupaven en l'elaboració de les matèries primeres, com ara arquejadors o cardadors (encara que sí que hi ha una cardadora)²⁴ i, entre els transformadors, no deixa d'esser curiós que l'ofici més abundant no sigui el dels teixidors (que no apareix), ni tan sols el dels paraires (que tampoc no apareix), sinó els seders, amb tretze representants (5,42 % de la població activa). Tal dada no deixa d'esser interessant en un moment en què es dona per suposat que a Mallorca no s'obrava seda de cap casta.²⁵

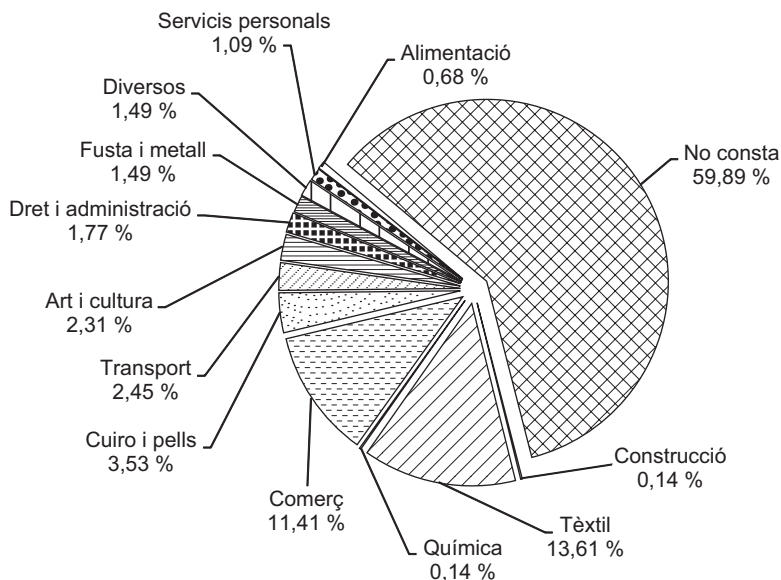
---

24. Més que relacionar-la amb la preparació de la matèria primera, potser caldria pensar en una dona que es dedicava a la neteja de la llana de coixins, matalassos, etc. Una activitat predominantment domèstica, però per a la qual les mestresses de casa sovint cercaven ajut.

25. J. M. ESCARTÍN, «La manufactura a Mallorca durant el segle XVIII: el cas de la seda», *Estudis Baleàrics*, 43 (1992), p. 61-81: veg. la p. 64; B. MULET I RAMIS, *Els teixits de seda mallorquins. La manufactura popular de la seda des del segle XVI al XVIII*, Barcelona, J.

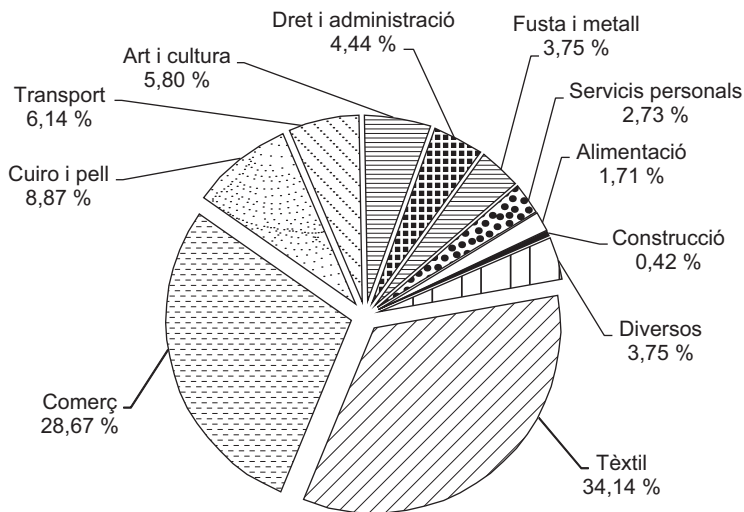
GRÀFICA 1

Distribució en % dels blocs d'activitat entre els caps de casa sobre la població total en el monedatge del call de la Ciutat de Mallorca, 1350

GRÀFICA 2

Distribució en % dels blocs d'activitat entre els caps de casa amb activitat coneguda sobre la població activa en el monedatge del call de la Ciutat de Mallorca, 1350

Ara bé, les notícies de què disposem ara com ara indiquen que el que faltava era la producció de matèria primera, però que hi havia l'obratge i es trobava majoritàriament en mans de jueus des dels anys immediats a la conquesta de 1229. Només a tall d'exemple: l'any 1242 Bernat Pussa col·locà la seva filla Ermesinda amb la jueva Estela perquè aprengué l'ofici de sedera²⁶ i tot sembla indicar que aquesta tònica es va mantenir fins ben avançat el segle XV. Serveixin d'indicador algunes notícies com la de l'any 1311, en què es va elevar una protesta a Jaume II, posteriorment reiterada al rei Sanxo, contra les molèsties ocasionades per uns jueus seders que vivien fora del call, i l'altre, el 1315, en què les monges de Santa Clara adquiriren al seder Jucef ben Abraffim ben Tectu un alberg veïnat al convent.²⁷ D'altra part, segons una lletra reial de 1320, al carrer de la Bosseria hi havia uns jueus dedicats a la confecció i venda de teles de seda.²⁸ Resulta ben evident que era en mans de menestrals jueus en les quals es trobava la major part d'aquest obratge i que, en tot cas, la seda en ram que s'obrava no era de producció local, sinó d'importació;²⁹ el fet és comprensible, ja que el col·lectiu jueu hi podia tenir un accés directe atès el gran nombre d'individus dedicats al comerç.

Entre els dedicats a la confecció, l'ofici més destacat és el dels sastres, amb 57 individus que representen un 9,39 % del total de l'activitat tèxtil concentrada en el call Major i un 23,30 % del total de la població activa. L'ofici de sastre sembla ésser ancestral, i no solament entre els jueus mallorquins, ja que, a Saragossa, per exemple, en el segle XIV, se'n poden documentar no menys de 130³⁰ i, encara que amb xifres menors, en els casos de Múrcia³¹ o València.³² De fet,

---

J. de Olañeta, 1990. Obra amb pretensions d'exhaustiva i en què es nega taxativament qualsevol obratge de seda a Mallorca anterior al segle XVI.

26. Á. SANTAMARÍA, *Ejecutoria del Reino de Mallorca (1230-1343)*, Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, 1990, p. 400: ARM, AH 342, f. 149.

27. J. C. SASTRE I BARCELÓ, «Què va ser de l'Orde de Calatrava a Mallorca? Aproximació a la trajectòria dels seus béns. Segles XIII-XIV», *Randa*, 23 (1988), p. 5-10.

28. A. PONS, *Los judíos del Reino de Mallorca*, 1, p. 48.

29. M. BERNAT I ROCA, «Feudalisme i infraestructura artesanal. De Madîna Mayûrqa a Ciutat de Mallorca, 1230-1300», *BSAL*, 53 (1997), p. 27-70; veg. p. 59.

30. A. BLASCO MARTÍNEZ, «El artesanado judío en el Reino de Aragón», *Razo* (Niça), 14 (1993), p. 115-142; veg. p. 129.

31. D. MENJOT, «Les minorités juives et musulmanes dans l'économie murcienne au bas Moyen Âge» en *Actes du Colloque: Les sociétés urbaines en France et en Péninsule Ibérique au Moyen Âge*, Pau, 21-23 setembre 1988, París, Centre National de la Recherche Scientifique, 1991, p. 265-287; veg. p. 272.

32. J. HINOJOSA MONTALVO, «Actividades judías en la Valencia del siglo XIV», en *La ciudad hispánica*, Madrid, Universidad Complutense, 1985, p. 1547-1565; veg. p. 1560.

en les primeres ordinacions conegudes d'aquest ofici per la Ciutat de Mallorca, de l'any 1312, no hi figura cap exclusió i això que presenten clarament continguts de caràcter religiós. Fins i tot en les remodelacions dels anys 1428 i 1437, ja mediatitzades per les conversions forçoses de 1391, es considera amb naturalitat que hi hagués confreres conversos en igualtat de condicions, amb idèntics drets i deures que els confreres cristians.³³ Sembla que no va esser fins més tard, amb la introducció de la Inquisició, que el corresponent col·legi i confraria cristiana emprengué fortes accions per foragitar els sastres conversos que practicaven aquesta dedicació tradicional i que hi figuraven com a confreres,³⁴ per més que aquesta no era una actitud exclusiva d'aquesta corporació.

Els tintorers sumen un total de set (un 2,91 % dels actius) i tal circumstància els converteix en un grup a remarcar. En relació a la manufactura tèxtil en general, és constant que aquest ofici sigui molt poc nombrós per comparació als teixidors i molt més per comparació als paraires.³⁵ El fet d'una relativa abundància de tintorers jueus, en vist l'absència de paraires i teixidors, sols pot tenir una explicació plausible i és que no se'ls pot deslligar del seders jueus, ja que aquests havien de confiar el tintatge de les filasses i teixits a membres de la pròpia comunitat.

1.1.2. El comerç i el transport

Aquesta activitat constitueix la segona en nombre i aplega fins a 84 individus,³⁶ equivalents a un 11,40 % del total. Encapçala l'apartat el grup dels mercaders, que representa un 5,30 % dins del propi grup i un 11,53 % sobre el total de la població activa. Aquest nombre troba el seu natural complement en l'abundància d'individus dedicats a fer de corredors en les distintes variants: corredors pròpiament dits (2), corredors de bèsties (4), de coll (2) i de llevant

33. A. PONS, *Ordinacions gremial i altres capitols a Mallorca (segles XIV-XV)*, Ciutat de Mallorca, Estampa de'n Guasp, 1930, p. 100-119.

34. F. RIERA I MONTSERRAT, *Lluites antixuetes en el segle XVIII*, Palma, Moll, 1973, p. 36-78; F. RIERA I MONTSERRAT, *La causa xueta a la cort de Carles III*, Palma, Leonard Muntaner, 1996, p. 93-112.

35. M. BERNAT I ROCA, *Els «III mesters de la llana»: Paraires, Teixidors de llana i Tintorers a Ciutat de Mallorca (segles XIV-XVII)*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1995, p. 120. Veg. el quadre IV.

36. A. BLASCO, «El artesanado judío», p. 138. Segons la gràfica corresponent al període 1316-1399, els jueus saragossans identificats com a comerciants suposaven un 27,30 %.

(20) fins un total de 28, suposant un 9,50 % de la població activa coneguda i un 33,33 % sobre el propi grup.

Aquest fet demostra que la comunitat jueva mallorquina es trobava ben integrada en la xarxa comercial de l'època, tant a nivell local com en el comerç de llarga distància. Aquest darrer extrem es confirma per la presència dels corredors de llevant o especialitzats en transaccions de mercaderies procedents de la Mediterrània oriental. De fet, consta que, contravenint les disposicions papals, aquest comerç era ben actiu i que diverses vegades no pocs jueus varen esser objecte de sancions pels contactes comercials amb ciutats orientals com ara Alexandria.³⁷

En el mateix sentit apunten el dos perlers coneguts, comerciants en un article que, a l'època, arribava a Occident per la ruta de l'Índia, i no del tot aliens en són els corallers, ja que la pesca del corall en les costes de Mallorca (i altres del ponent mediterrani) sembla esser una activitat tardana i no exempta de conflictes.³⁸ Al tràfec dels uns i dels altres no devien esser estranys els qui es dedicaven al transport, dels quals es coneix la considerable quantitat de quinze bastaixos o descarregadors de mercaderies (2,45 % sobre el total de població activa), nombre que, malgrat els cinc insolvents, dóna a entendre que els mercaders jueus devien confiar la càrrega i descàrrega de llurs productes a membres de la pròpia comunitat més que no pas a cristians. La mateixa consideració es pot fer per als traginers, malgrat només esser tres.

1.1.3. Cuiro i pells

El més notori dels oficis en aquesta activitat és el de sabater, amb la considerable quantitat de 21 individus dedicats a aquest ofici,³⁹ als quals cal afegir la notícia d'altres tres ja morts, coneguts pels registres de llurs viudes insolvents.⁴⁰

37. M. DURLIAT, *L'art en el Regne de Mallorca*, Palma, Moll, 1989, p. 27.

38. A. MAS I FORNER i R. ROSSELLÓ I VAQUER, «Recull de notícies sobre el comerç, tràfic marítim i embarcacions a Alcúdia des de la primera meitat del segle XIV a la Germania», en *I Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia* (13 i 14 de novembre de 1998), Alcúdia, Ajuntament d'Alcúdia, Àrea de Cultura i Patrimoni, 1999, p. 225-259. L'aplec de notícies comença el 1331 i fineix el 1463. Al llarg d'aquests 132 anys apareixen disset esments de la pesca de corall. Per aquestes dades se sap que les aigües de Menorca eren un dels indrets freqüentats i que les bregues entre els d'Alcúdia i els de la Ciutat de Mallorca sovintejaven.

39. A. BLASCO, «El artesanado judío», p. 132, nota 95. A Saragossa se'n documenten 74 en el segle XIV.

40. ACA, RP 2.408, f. 3 i 32 v.

Manquen per complet els assaonadors i els blanquers, és a dir, els menestrals dedicats a la preparació de les matèries primeres. No és factible d'explicar aquesta absència dient que volien esquivar la impuresa que suposava el contacte amb els animals morts en general, ja que en altres contrades els jueus dedicats a aquests mesters eren nombrosos i, fins i tot, n'arribaren a detenir el monopoli.⁴¹

Les adoberies de l'època es concentraven en el barri encara ara conegut com Sa Calatrava,⁴² que es troba just veïnat del call Major, a la banda de sud-oest. Les velles adoberies, heretades de la ciutat musulmana⁴³ i situades just al devora del que va esser call de Nunó Sanç, es veren progressivament concentrades en aquest indret, tant en resposta als interessos dels nous explotadors com pel desig de desplaçar del centre de la ciutat una activitat fortament contaminant i que desprèn olors desagradables.⁴⁴ El fet és que els primers indicis d'aquestes activitats a Sa Calatrava daten de 1315, en un document que parla d'un alberg venut per un jueu a les monges de Santa Clara que confrontava per un dels seus costats amb la via pública prop de les adoberies.⁴⁵

41. A. BLASCO, «Actividad laboral», p. 446, nota 55.

42. De fet, i com a derivació d'aquest emplaçament majoritari, en un passat encara molt recent el mot *calatravi*, més que designar l'habitant d'aquest barri de la Ciutat de Mallorca, era emprat com a sinònim d'assaonador. I val la pena recordar que el topònim de Sa Calatrava, com ja va indicar J. M. QUADRADO (*La judería en Mallorca en el siglo XIV*, Palma, Panorama Balear, 1967, p. 37) no es deu al fet que tal indret s'atorgàs a l'orde de Calatrava, sinó més probablement al fet que els andalusins de Mayúrqa el denominassin *Qala at'rabba*, 'castell de la planura', en al·lusió a la propera almudaina de Gumâra, la naturalesa de la qual és tema de polèmica. Veg. M. BERNAT I ROCA, J. SERRA I BARCELÓ i N. SOBERRATS SAGRERAS, «Porta o almudaina? De Bàb al-Gumâra a Castell del Temple», en *Homenatge a Guillem Rosselló-Bordoy*, Palma, Govern de les Illes Balears, Conselleria d'Educació i Cultura, Direcció General de Cultura, vol. 1, 2002, p. 193-218.

43. M. BERNAT, «Feudalisme i infraestructura artesanal», p. 49-51.

44. R. CÓRDOBA DE LA LLAVE, «Los residuos de origen industrial y su tratamiento en la Córdoba del siglo XV», en *Actes de les IX Jornades d'Estudis Històrics Locals: La manufactura i els menestrals (segles XIII-XVI)*, Palma, Institut d'Estudis Balearics, 1990, p. 41-54.; M. C. PESCADOR DEL HOYO, «Los Gremios artesanos de Zamora» (cont.), *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 77-2 (1974), p. 470.

45. J. C. SASTRE, «Què va ser de l'Orde de Calatrava a Mallorca? Una aproximació a la trajectòria dels seus béns. Segles XIII-XIV», *Randa*, 23 (1988), p. 5-10.

1.1.4. Art i cultura

Són disset els individus que apareixen ressenyats en alguna activitat relacionada amb l'art o la cultura, els quals suposen un 2,31 % de la població total i un 5,80 % del total de població activa. Les dedicacions més remarcables són les de mestre d'escolans i lligador de llibres, amb set representants cada una d'elles i un 0,95 % sobre el total de la població respectivament.

L'important paper que ha tengut sempre l'estudi en les comunitats jueves,⁴⁶ era representat en el call Major per un considerable conjunt de mestres d'escolans: Yahia Abram, Vidal Duran, Vidal Moment, Devi Abram, Amorós ben Aymaran, Maymó Astruc de Barcelona i Selamó Dolset.⁴⁷

És, tanmateix, l'activitat dels lligadors de llibres, entre els quals destaca Isaac Nafusí,⁴⁸ que figura com a insolent, la més interessant per a comentar. No per conegudes s'han de deixar de banda les notícies que se'n tenen. Rellotger, fabricant d'astrolabis, metge i probablement també mestre de cartes, consta que Pere el Cerimoniós el cridà a Barcelona l'any 1359 «per los nostres alerotges e per fer astalabres»,⁴⁹ i li concedí poc després 2.000 sous sobre les rendes dels jueus de Mallorca,⁵⁰ que arribà a augmentar a 3.000 sous.⁵¹ L'any 1362 el nomenà «magistro seu artifici astrolaborum» i rabí (*shoet* i *vodec*) de l'aljama de Mallorca amb dret de successió en el seu fill Josep: «Itaque tu et ille vel illi, quos ad hec elegeris [...] possi vel possint decollare et judaizare arietos, edulos et alia animali, qui vendi habent in aljama predicta».⁵² Estant en la València ocupada per l'exèrcit de Pere I de Castella, li varen esser abonats els 600 sous que se li devien «per raó d'algunes obres» d'astrologia; vuit anys més tard rebé l'encàrrec d'un astrolabi per part de l'hereu i, el 1381, ja eren dos els aparells en comanda, però que Isaac Nafusí havia traspasat a mans de Vidal Afrahim. El 1382, és un «astrolau d'argent daurat e esmaltat» per valor de deu rals d'or.⁵³ Una brillant carrera per qui es presentava com a mancat de tot recurs econòmic i de qui, curiosament, es tenen escasses referències de la seva activitat com a lligador de llibres: l'any 1371 cobrà 4 lliures 12 sous «per una libre de III mans de paper maior, cu-

46. J. PELÁEZ DEL ROSAL, *La sinagoga*, Còrdova, El Almendro, 1994, p. 101-103.

47. ACA, RP 2.408, f. 5, 6, 28, 33v, 34v, 38v i 45v.

48. ACA, RP 2.408, f. 13. Figura a «la hila qui partex del carrer qu fo de Santa Fe de part de la Senigoga fins a la porte denant lo camp de les Tores Levanere».

49. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 91.

50. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 91.

51. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 92.

52. ARM, LR, any 1360, f. 206v.

53. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 92-93.

bert de cuir vermeyl»⁵⁴ i el 1381 per a la Procuració Reial de Mallorca va fer «dos llibres de rebudes a raó de VI s – III lliures, VI s. Per fer los dits llibres, qui son en tots 4, li dóna, I lliures II s». ⁵⁵ Ja vell, el 1391, i a conseqüència de l'assalt del call, es convertí i prengué el nom de Jaume Corretger, abandonant el seu domicili prop de la porta major del call⁵⁶ per dirigir-se al nord d'Àfrica, on sembla que retornà al judaisme i acabà emigrant a Terra Santa.

Vinculat d'alguna manera a l'activitat dels lligadors de llibres, cal esmentar l'únic llibreter, Ayim Vivas,⁵⁷ i, encara que inclòs en un altre apartat, s'han de tenir presents les possibles relacions dels uns i dels altres amb el pergaminer Bendit⁵⁸ consignat entre les manufactures de pells i cuiros, perquè bé podia ésser un subministrador de matèries primeres ja elaborades més que no pas un nou productor, tant més si es té present que la pell de l'ovella mallorquina no resulta especialment apta per a l'obtenció de pergamins.

Un altre personatge a esmentar és el joglar Abram,⁵⁹ que tal volta es podria relacionar d'alguna manera amb el *quastalonyer* consignat en el grup de diversos, ja que tant se'l pot interpretar com a sonador de castanyetes o com el fuster que les feia. Sigui com sigui, les seves actuacions devien dirigir-se a un públic evidentment jueu, ja que les minses notícies que es tenen d'altres joglars evidencien que aquests exercien la seva activitat de forma clarament lligada al calendari litúrgic cristià,⁶⁰ bé que no es pot deixar de banda llur participació en festes de caràcter civil tot i que, ara com ara, hom no ha pogut relacionar-los-hi.⁶¹ Notícia indirecta és la que tenim d'un altre joglar: Dayot, de qui se sap que la seva viuda, Yoya,⁶² era insolvent.

54. G. LLOMPART, «Libros y maestros en la Mallorca medieval: nombres y hombres de una mediación cultural», BSAL, 33 (1981), p. 261-278; veg. la p. 262.

55. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 53.

56. J. Ma. QUADRADO, *La judería en Mallorca* p. 57 i 81.

57. ACA, RP 2.408, f. 35.

58. ACA, RP 2.408, f. 27v.

59. ACA, RP 2.408, f. 26v.

60. G. LLOMPART, «Fiestas populares y bandas de juglares en el medioevo mallorquín», BSAL, 33 (1966-1967), p. 479-496.

61. B. MASSOT I MUNTANER i J. PARETS I SERNA, «Sobre els joglars a Mallorca», *Estudis Baleàrics*, 20 (1986), p. 17-26.

62. ACA, RP 2.408, f. 43.

1.1.5. Dret i administració

Encapçalen aquest sector els quatre secretaris del call: Grasià,⁶³ Mahaluf Fesuatí,⁶⁴ Selamó Susén⁶⁵ i Yusef Fecim.⁶⁶ Es tracta dels *neemanim* que formaven el consell de govern, acompanyats d'un clavari i un síndic o procurador, i que, entre altres funcions, tenien les de repartir les talles entre els membres de la comunitat jueva.⁶⁷ Es tractava d'un càrrec que solia recaure en persones de prestigi i amb una relativa bona posició econòmica (cap d'ells no apareix com a insolvent), per més que era electiu segons privilegi reial, privilegi que només fou interromput l'any 1314 amb la sanció del rei Sanxo i recuperat el 1318. Ara bé, malgrat aquesta llibertat d'elecció, el cert és que els candidats havien d'esser ben vists per part del rei i així no fa estrany que, per exemple, el 1334, Jaume III, de tan difícil regnat, refusàs dos dels quatre secretaris que es nomenaren, Faraig ben Mosse i Marzoch ben Jucef, per considerar-los enemics capitals,⁶⁸ en un context ple de malversacions de fons, al qual no era del tot aliena la pugna entre bàndols en lluita pel poder en el call, fidel reflex de les que s'esdevenien en tota la Ciutat de Mallorca. La seva tasca es veuria ajudada per la presència dels reunidors de cort, que eren dos: Yusef Hacari⁶⁹ i Selemó Yonís.⁷⁰

Altres membres prou importants eren els *rebbei*(s) Selamó Mexat⁷¹ i Hanin ben Magaluf⁷² i el que la documentació anomena *qapelà*: Atlux ben Ammor,⁷³ Mandil Fetlus⁷⁴ i HaIm de Barsalona.⁷⁵ A ells s'haurien de sumar les referències

63. ACA, RP 2.408, f. 8. Apareix com a resident a «la hila qui partex del carrer qu fo de Santa Fe de part de la Senigoga fins a la porte denant lo camp de les Tores Levaneres».

64. ACA, RP 2.408, f. 13v. Se'l localitza a la mateixa illeta que l'anterior.

65. ACA, RP 2.408, f. 26. Domiciliat a «la hila qi partex de la porta del Cal denant lo camp de las Toras Levaneras fins la porta del Cal denant l'abaurador qi.s te am l'ort dels fra menors».

66. ACA, RP 2.408, f. 28. A la mateixa illeta que el precedent.

67. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 1, p. 11-12.

68. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 1, p. 19.

69. ACA, RP 2.408, f. 5.

70. ACA, RP 2.408, f. 30.

71. ACA, RP 2.408, f. 11. Figura a «la hila qi fronta de una part denant la porta de l'abaurador del Templa, e de l'altra part afronta danant la Sanigoga».

72. ACA, RP 2.408, f. 13. A «la hila qi partex del carrer qi fo de Senta Fe de part de la Senigoga fins la porte denant lo camp de les Torres Levaneras».

73. ACA, RP 2.408, f. 14. Se'l domicilia a «la hila qi partex del carrer qi fo de Senta Fe de part de la Senigoga fins la porte denant lo camp de les Torres Levaneras».

74. ACA, RP 2.408, f. 38v. Localitzat a «la hila qi fronta de una part denant la porta de l'abaurador del Templa, e de l'altra part afronta danant la Sanigoga».

75. ACA, RP 2.408, f. 2. El seu domicili es dóna a «la hila de part de Senta Clara de la porta del Cal, denant case d'en Monsó de part dreita fins al carer qi fo de Santa Fe».

indirectes a un innominat *rebbí* de Sineu⁷⁶ i a Ammor, *qapelà*,⁷⁷ ambdós ja morts.

Un altre treballador vinculat a les necessitats de la sinagoga és l'anomenat *lentoner* que, a la taula 1, s'ha consignat en l'apartat de diversos. Els *lentoner(s)* eren els encarregats de mantenir encesa a totes hores la llàntia perenne, *tamid*, i les llànties ordinàries. L'any 1350 els responsables eren: Abram ben Afraim (que figura com a insolvent), Salvat i Samuel Afraim.⁷⁸

1.1.6. Fusta i metall

Els individus dedicats a les activitats relacionades amb la fusta i el metall representen un 1,49 % de la població activa. Apareix un únic fuster, Isac Brove,⁷⁹ mentre que, vinculats al ferro pròpiament dit, només podem parlar d'un ferrer, Atsecarí,⁸⁰ i d'un torner, Moxí.⁸¹ En el primer llibre de fàbrica localitzat de la Seu de la Ciutat de Mallorca apareixen, ençà i enllà, subministradors jueus d'objectes metàl·lics, sense que es pugui saber si n'eren els productors o no.⁸² Val a dir que, en aquest sentit, dins del grup dels dedicats a algun tipus d'activitat comercial, s'hi troben enregistrats tres venedors de ferro i vidre que, si bé figuren com a insolvents, podrien estar relacionats amb aquesta activitat de materials més o manco destinats a la construcció. Es tracta de Moxí Metatí, Abrafim Mandil i un tal Fergal.⁸³

L'ofici més destacable pel nombre d'individus implicats és el d'argenter, amb sis individus, és a dir, amb un 0,82 % del total de població activa, als quals es podria afegir el ja difunt Maymó.⁸⁴ No deixa d'esser interessant aquest grup d'artesans en una època en què moltes de les principals esglésies de la Ciutat de Mallorca es trobaven encara en construcció i quan, a més a més, hom passava

76. ACA, RP 2.408, f. 15.

77. ACA, RP 2.408, f. 16v.

78. ACA, RP 2.408, f. 19v, 27v i 28v. Tots tres, a «la hila qi partex de la porta del Cal denant lo camp de las Toras Lavaneras fins a la porta del Cal denant l'abaurador qi.s te am l'ort dels framenors».

79. ACA, RP 2.408, f. 23v.

80. ACA, RP 2.408, f. 3v.

81. ACA, RP 2.408, f. 37.

82. J. SASTRE MOLL, *El primer llibre de fàbrica i sagristia de la Seu de Mallorca 1327 a 1345*, Palma de Mallorca, Cabildo de la Seu, 1994.

83. ACA, RP 2.408, f. 22 i 39.

84. ACA, RP 2.408, f. 31.

per un període de formació de confraries, algunes vinculades a oficis menestrals destacats.⁸⁵ Les unes i les altres havien de dotar-se d'objectes sacres i, a jutjar pel que se sap d'altres contrades, els argenters jueus no es varen retreure de satisfer comandes de peces relacionats amb la litúrgia cristiana,⁸⁶ per més que en els estudis actuals sobre l'activitat d'orfebres a Mallorca, illencs o no, no es faci cap al·lusió a la seva possible feina.⁸⁷

1.1.7. Servicis personals

Consten en aquest reduït grup set individus, distribuïts en quatre metges (un 0,54 % del grup), dues pentinadores (0,41 %) i una *fembra pública* (0,13 %). Tots junts suposen l'1,09 % de la població activa comptabilitzada.

Pel que fa als metges, és ben sabut que se'ls deu una part important de l'activitat intel·lectual del call de la Ciutat de Mallorca⁸⁸ i que gaudien de bona fama professional, essent precisament jueus alguns dels metges de la casa del rei. Els esmentats en el monedatge són: Samuel,⁸⁹ Isac ses Portas,⁹⁰ mestre Muse⁹¹ i mestre Yudà.⁹² Cap no figura, tanmateix, en els elencs fins ara coneguts.⁹³

Dins d'aquest mateix apartat hem inclòs les dues pentinadores no tant pel servici que implica aquesta denominació, sinó per una altra funció que podem suposar. En tant que expertes en el cos humà, sorgeix la qüestió si sota el nom de pentinadores no s'amaga també una altra activitat de summa importància en

85. M. BERNAT I ROCA, «Entorn a l'organització dels menestrals a la Mallorca del segle XVI», BSAL, 58 (2002), p. 93-114.

86. A. BLASCO MARTÍNEZ, «Pintores y orfebres judíos en Zaragoza (siglo XIV)», *Aragón en la Baja Edad Media* (Saragossa), 7 (1989) (= Homenaje a don Antonio Ubieto), p. 113-131. Assenya que, al llarg del segle XIV, a Saragossa hi va haver un mínim de catorze jueus que treballaven amb metalls nobles.

87. J. DOMENGE I MESQUIDA, *L'argenteria sacra a les esglésies de Mallorca (segles XIV-XV)*, Palma, José J. de Olañeta, 1991.

88. A. CONTRERAS MAS, *Los médicos judíos en la Mallorca bajomedieval. Siglos XIV-XV*, Palma, Miquel Font, 1997, p. 25-30.

89. ACA, RP 2.408, f. 13v.

90. ACA, RP 2.408, f. 25.

91. ACA, RP 2.408, f. 26.

92. ACA, RP 2.408, f. 30.

93. A. CONTRERAS, *Los médicos judíos*, p. 31-38; 43-44 i 125-142; J. M. TEJERINA, *Historia de la Medicina en Mallorca. (1). Desde sus orígenes hasta el siglo XVI*, Palma, 1981, p. 163-174.

una comunitat jueva: la de rentadores de morts, que tal podia esser una de les funcions d'Astrugueta,⁹⁴ que figura com a insolvent, i de Durana.⁹⁵

Mereix comentari ben específic el cas de *fembra del segle* o prostituta. Són poques les al·lusions que se solen trobar sobre aquesta pràctica entre les jueves, per més que n'existien per satisfer els desigs sexuals dels jueus no solament amb esclaves musulmanes o amb cristianes,⁹⁶ cosa que, per altra banda, es trobava vedat per no «barrejar la semença santa amb dones gentils».⁹⁷ Per exemple, se sap que a Barcelona, en el segle XIV, hom permeté que les prostitutes jueves exercissin la professió prop del Castell Nou.⁹⁸ Per a la Ciutat de Mallorca, les dades són igual de minses. Una primera notícia fa al·lusió a una prohibició de l'any 1247, dictada per Jaume I, en la qual s'ordenava que les *males dones* no s'estassin per les parets i cantonades dels voltants de l'almudaina i el convent de Sant Domingo.⁹⁹ El que interessa d'aquesta referència és que aquest convent de predicadors s'erigí precisament en l'espai que, inicialment, Jaume I havia assignat als jueus com a primer call,¹⁰⁰ per més que això vulgui dir que les prostitutes de referència fossin jueves.

L'any 1350, hi ha constància d'una *fembra d(e)s setgla* anomenada Horó¹⁰¹ que es declarà insolvent i ho jurà davant Yusef, tintorer, i Maymó Malaqi. Molt probablement exercia dins del propi call i no en el bordell de la ciutat,¹⁰² sense

94. ACA, RP 2.408, f. 19.

95. ACA, RP 2.408, f. 27.

96. Y. T. ASSIS, «El comportament sexual en la societat hispanojueva de l'edat mitjana», *Tamid*, 3 (2000-2001), p. 7-48; veg. p. 36-37.

97. Y. T. ASSIS, «El comportament sexual», p. 37.

98. Y. T. ASSIS, «El comportament sexual», p. 36, nota 147.

99. R. ROSSELLÓ VAQUER i J. BOVER PUJOL, *El sexe a Mallorca: Notes històriques*, Palma de Mallorca, Miquel Font, 1992, p. 64.

100. PÉREZ MARTÍNEZ, «Corpus Documental Balear (I): Reinado de Jaime I», en FRB, vol. 1, 1997, p. 1-112. Veg. la p. 83: doc. 74. Es tracta de la concessió que Jaume I féu l'11 de juliol de 1231 als jueus de Mallorca de diversos béns dins la ciutat i la resta de l'illa. Entre ells, el «palacium nostrum quod est intus almudainam nostram in quo possitis facere oratorium vestrm et sinagogam». Val a dir que resulta una donació contradictòria amb una altra feta el 21 de maig del mateix any, segons la qual el monarca donava aquest mateix indret o almanco part d'ell a l'orde dels Pares Predicadors perquè hi erigís el seu convent i església. Veg. p. 72: doc. 62. Ho confirmaria el fet que el 7 de les idus de març de 1236, l'infant Pere de Portugal amplià aquesta donació amb unes cases que tenia dins de l'almudaina i el call dels jueus. Veg. P. ADROVER ROSSELLÓ, *La Orden de Predicadores en la Historia de Baleares (siglos XIII-XX)*, Palma de Mallorca, Lleonard Muntaner, 1995, p. 42-43.

101. ACA, RP 2.408, f. 29.

102. M. BERNAT I ROCA i J. SERRA I BARCELÓ, «Folles fembres bordelleres (Ciutat de Mallorca, segles XIV-XVI)», en *Actes de les XVIII Jornades d'Estudis Històrics Locals: Al*

que això signifiqüi que no donàs atenció a cristians. En aquest sentit, consta que a l'entorn de 1390 alguns jueus tenien albergs en lloguer fora del call, dels quals se servien «per cometre pecats e deshonestats amb dites juies putes e altres fembres infeels»,¹⁰³ fets a què al·ludeix una disposició, molt possiblement anterior a 1391, que obligava les *judies pecadrius* a exercir en el call i no en el bordell.¹⁰⁴

1.1.8. Alimentació

Entre els contribuents, hi hagué dos carnisers: Semuel Maqanas¹⁰⁵ i Vidal Ferag,¹⁰⁶ sembla que ben diferenciats del *sohet* o degollador d'animals segons les lleis dietètiques que obliguen al fet que la carn —i així mateix els altres aliments— hagi d'esser *caixer*, és a dir, apta per al consum de la comunitat jueva. Consta l'existència d'un tercer, Asua, ja difunt.¹⁰⁷ La figura és indispensable i se sap que a 1388, Abrafim Luquial, «procurador dels Secretaris de la aljama dels jueus de Malorques», va haver de reclamar el dret que es deixassin matar els anyells segons llur usança, tot invocant un capítol en el qual s'especificava que «negun rebbí ni altre jueu no gos matar neguna bèstia viva en negun loch sinó en las carnisseries acostumades».¹⁰⁸

El plural es refereix tant a les carnisseries de la part forana com a les de la Ciutat de Mallorca. Un d'aquests importants punts de subministrament alimentari es trobava emplaçat des d'antic a l'anomenat call Menor (l'actual carrer de Sant Bartomeu), tal i com demostren les notícies que se'n tenen des del mateix segle XIII, ja que diversos documents de 1279 l'esmenten.¹⁰⁹ Per una notícia del mes de juliol de 1301, poc després de l'erecció del call Major, se sap que Jaume II havia atorgat permís per edificar una carnisseria en un pati

---

tombant de l'Edat Mitjana, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Balearics, 2000, p. 213-249.

103. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 122.

104. R. ROSSELLÓ VAQUER i J. BOVER PUJOL, *El sexe a Mallorca: Notes històriques*, 2, Palma de Mallorca, Miquel Font, 1994 p. 211.

105. ACA, RP 2.408, f. 5. Figura a «la hila de part de Senta Clara de la porta del Cal, denant case d'en Monsó de part dreta fins al carer qi fo de Senta Fe».

106. ACA, RP 2.408, f. 32. Se'l localitza a «la hila de la sala dels secetaris hon astà Musa ben Farag ben Musa».

107. ACA, RP 2.408, f. 31.

108. A. PONS, *Libre del Mostassaf*, p. 221: doc. 78.

109. BSAL, vol. 4, p. 229.

de terra, propietat d'Ambran Cohen, pel qual pagava un cens de vint morabants, que li fou reduït.¹¹⁰ En aquesta carnisseria, l'any 1302, es féu la venda dels drets d'una taula en 100 sous.¹¹¹ Tal volta aquesta sigui la «carnasaria del Cal» que apareix com a fita d'una de les illetes esmentades en el monedatge de 1350¹¹² i que molt probablement «és del senyor rey». Ara bé, per alguns indicis es pot inferir que l'estat d'aquesta carnisseria del call deixava bastant a desitjar: l'any 1388, Bernat Tarragó, «mestre fuster de les obres del senyor rei», va haver d'adobar les taules i les portes.¹¹³ Per altra part, sembla que els jueus també se servien de la mateixa carnisseria dels cristians en virtut d'una concessió de Pere III el Cerimoniós, que encara devia esser vigent en l'any de referència, ja que no es derogà per voluntat del mateix monarca fins al 1370, tot al·legant que «judei ipsi suas habent carnicerias in quibus mactaciones et rabinaciones predictas facere posunt, nec sit conveniens, quod in carniceriis christianorum, judei supersticiones faciant sive ritus».¹¹⁴ En certa manera, això explicaria l'estat d'abandó de la carnisseria pròpia del call. Val a dir, a més a més, que el fet que jueus i cristians compartissin la carnisseria en si mateix no té res d'extraordinari, ja que la comunitat d'ús d'aquest important punt d'abastament també es donà a la València del segle XIV,¹¹⁵ a Tortosa¹¹⁶ i a la pròpia Ciutat de Mallorca, on, a més a més, es produïa molt probablement igual simultaneïtat en la peixateria, ja que no s'ha trobat cap dada en sentit contrari.¹¹⁷

També és curiosa l'absència de forners, ja que els únics esments relacionables amb aquesta activitat es limiten a Isac ben Faton, garbellador, i a Abrafim, «qui aporta el pa al forn». No hi ha constància que hi hagués cap forn de coure pa exclusiu de la comunitat, per més que la zona comptava almanco amb un: l'anomenat En Llofriu, situat prop de la porta major del call i conegut per una refe-

110. R. ROSSELLÓ VAQUER, *El rei en Jaume II de Mallorca i el seu temps*, Felanitx, 2001, p. 26.

111. R. ROSSELLÓ VAQUER, *El rei en Jaume II*, p. 29.

112. ACA, RP 2.408, f. 23v.

113. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 43.

114. A. PONS, *Libre del Mostassaf*, p. 186: doc. 34.

115. J. RODRIGO Y PERTEGÁS, *La Judería de Valencia*, València, Establecimiento Tipográfico Hijos de Fco. Vives Mora, 1913, p. 24.

116. A. CURTO HOMEDES, «Topografía del call jueu de Tortosa», *Recerca*, 3 (1990), p. 9-22; veg. p. 15-16.

117. FCO. BELTRÁN SERRANO i M. BERNAT I ROCA, «Dels peys, ne en qual manera los deu hom usar. Alimentació i consum de peix a la Mallorca del segle XIV», *BSAL*, 55 (1999), p. 119-144.

rència de 1379,¹¹⁸ cosa que fa suposar que era molt anterior, ja que els forns medievals eren gairebé tots heretats del període musulmà.

També és únic el taverner, Atlel.¹¹⁹ Amb tot, una figura prou important ateses les prescripcions sobre les característiques indispensables perquè el vi fos apte per al consum dels jueus, fins a un punt que es coneixia específicament com a *vin jueuesch*. La seva compra estava vedada als cristians, sots pena de deu lliures, ban en el qual també incorria el taverner que en fes la venda.¹²⁰

1.1.9. Química

Encara que aquest grup només compta amb la minsa representació d'un sol individu, mereix qualque comentari. En efecte, l'any 1350 l'únic jueu que es pot adscriure a aquest tipus d'activitats és el desconegut i insolvent Ammor, saboner.¹²¹ La realitat és que aquesta feina no era gens estranya entre els jueus, almanco amb posterioritat a 1350. De fet, només es té una sola dada anterior a aquest any pel que fa a la fabricació de sabó a Mallorca. Entre 1311 i 1316, Jucef ben Marzoch, Mussa ben Marzoch i Muxi ben Corsa es varen comprometre a no fabricar-ne que no fos fet amb les cendres que els havia de proporcionar Guillem Figuera, procedents de cremar la llenya dels voltants de la seva alqueria a Santa Maria del Camí, sots pena de quinze lliures. En canvi, l'any 1353, es concedí llicència a Jacop Sussen per manufactura de sabó per a ús exclusiu dels mallorquins sempre que la cendra fos provinent de fora l'illa.¹²²

En realitat, la presència de jueus en la manufactura de sabó degué ésser prou important, car és pràcticament l'únic ofici que, en el segle XV i en el moment de redactar-ne les ordinacions (1493), donà per fet que els confreres conversos eren prou de pes com perquè hom estatuís que, dels dos sobreposats, un havia d'ésser cristià de natura, però que l'altre havia d'ésser precisament un convers.¹²³

118. D. ZAFORTEZA Y MUSOLES, *La Ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico/I*, Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, 1987, p. 358.

119. ACA, RP 2.408, f.32v. Se'l localitza a «la hila qi partex de la porta del Cal denant lo camp de las Toras Lavaneras fins a la porta del Cal denant l'abaurador qi.s te am l'ort dels framenors».

120. A. PONS, *Libre del Mostassaf*, p. 250: doc. 113. Així es legislà l'any 1401, amb especial esment dels conversos. El cert és que la norma no devia ésser nova.

121. ACA, RP 2.408, f. 6.

122. ARM, LR, anys 1311-1316, f. 146.

123. J. MIR (ed.), «Antiguas industrias mallorquinas. Ordenaciones del Gremio de Jaboneros (1493)», BSAL, 7 (1897), p. 121-124; veg. p. 9.

La disposició no deixa d'esser curiosa dins d'un context en què la pauta generalitzada era precisament la d'excloure els descendents dels batejats forçosos de 1391. I encara més: entre els noms dels saboners existents en el moment de l'aprovació dels capítols hi ha el de Daniel Çanavalls, com a portaveu, i el de Bonanat Berard, amb la seva saboneria situada en el que encara es coneixia com a call dels Jueus. Especialment el llinatge Berard apareixerà abundantment relacionat amb l'ofici de saboner fins l'any 1516 i amb no poques topades amb la Inquisició,¹²⁴ per desaparèixer tot seguit.

1.1.10. La construcció

Si se sap poc sobre els obrers d'origen musulmà, menys se sap encara d'aquells que fossin d'origen jueu. Ja s'ha dit que a les obres de la Seu figuren alguns jueus, però són proveïdors.¹²⁵ D'altra banda, a vegades resulta difícil diferenciar si un determinat treballador és musulmà o jueu, a causa de la freqüent arabitxació dels noms d'aquests darrers. Tal és el cas, per exemple, del registre de treballadors (entre els quals no manquen pas dones) que participaren en les obres de construcció del castell de Bellver entre 1309 i 1311.¹²⁶ El cas és que, entre els contribuents relacionats l'any 1350, només figura un nom pel que fa a la construcció: Ammon Behayar, registrat com a mestre de guix i insolvent.¹²⁷

2. Les dones

El paper de la dona en el si de la societat jueva medieval és molt reduït, ja que se la considerava com a part de la propietat familiar. Tal com indica el rabí Epstein, abans del matrimoni, pertanyia al pare; després, al marit.¹²⁸ Un cop ca-

124. M. BERNAT I ROCA, «La manufactura del sabó. Nòtules pel seu estudi», en *Actes de les IX Jornades d'Estudis Històrics Locals: La manufactura urbana i els menestrals (segles XIII-XVI)*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1991, p. 235-245.; veg. els quadres 2 i 3.

125. Curiosament, emperò, a la Seu i en l'absis lateral de l'Evangelí, en un contrafort de la coberta hom trobà un grafiti en forma de làpida, de caràcters desconeguts però que recorden la calligrafia hebraica i molt probablement realitzat cap a 1327.

126. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 1, p. 55-56.

127. ACA, RP 2.408, f. 7.

128. L. M. EPSTEIN, *The Jewish Marriage Contract*, Nova York, Arno Press, 1973, p. 175.

sades, la seva funció pràcticament es limitava al compliment de les obligacions derivades de la seva condició d'esposa (viuda, si tal era el cas) i mare, i com a encarregada de realitzar les tasques domèstiques, les quals incloïen el compliment de múltiples preceptes religiosos¹²⁹ i aquesta posició absolutament subordinada tenia el seu model ideal en la descripció que el *Llibre dels Proverbis* fa del que ha d'esser una perfecta mestressa de casa.

Tanmateix es donaven casos de dones jueves involucrades en algunes activitats i també en la gestió d'alguns béns econòmics, per més que no consta. El que sí resta clar és que, fadrines, casades o viudes eren considerades subjectes fiscals, puix que el total de dones assimilades a cap de casa i com a tals relacionades en el monedatge de 1350 és de 173, cosa que representa un 23,54 %, és a dir, quasi una quarta part del total de la població contribuent registrada en el call, aplicant una proporció d'una dona per cada tres homes.

De les 173 registrades, consta que la considerable quantitat de 135 eren viudes. Apareixen identificades amb l'expressió «muler qi fo», seguit del nom del difunt. Suposen un 78,04 % de la població femenina i, d'elles, 93 (un 68,89 %) es declararen insolvents. Tal quantitat de dones viudes només resulta explicable per la incidència de la passa de pesta negra de 1348, que provocà, segons ens consta, a l'entorn de quinze mil morts. El call de la Ciutat de Mallorca no se n'escapà, ateses les xifres.

No se sap quina era la font d'ingressos de les viudes en condicions de pagar: si una feina o l'administració dels negocis i capitals deixats pels marits a manca d'un altre home de la família que es pogués fer càrrec d'elles i dels béns. Es pot pensar si, com en altres contrades, l'activitat com a prestadores no fos una de llurs ocupacions,¹³⁰ ja que es veia com una continuació dels negocis dels marits en benefici dels hereus,¹³¹ tant més tenint en compte els pocs esments d'altres dedicacions referides a dones. I en el cas de les insolvents, si depenien de l'almoina de la comunitat, no sembla que aquesta situació les eximís d'esser considerades com a contribuents potencials pels recaptadors.

129. E. CANTERA MONTENEGRO, «Actividades socio-profesionales de la mujer judía en los reinos hispanocristianos de la baja edad media», en A. MUÑOZ FERNÁNDEZ i C. SEGURA GRAIÑO (ed.), *El trabajo de las mujeres en la Edad Media hispana*, Madrid, Asociación Cultural al-Mudayna, 1978, p. 321-345; veg. p. 322-323.

130. M. del P. FRAGO, «La participació econòmica de la dona dins de la comunitat hebraica barcelonina de la segona meitat del tres-cents», en *Actes del 1r Colloqui d'Història dels Jueus a la Corona d'Aragó*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1991, p. 411-428.

131. A. RICH i ABAD, «Els jueus de Barcelona a través del préstec, 1370-1380», en *Actes del 1r Colloqui d'Història dels Jueus a la Corona d'Aragó*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1991, p. 429-438.

De les altres 68 dones del grup, només dotze (un 11,42 % de les insolvents) es varen manifestar en situació de no poder contribuir. De les 32 restants, consta que sis eren pubiles¹³² i una és qualificada de «filla d'en». Pel que fa a les pubiles, hi apareixen dues germanes identificades pel nom del pare difunt i el del tutor, altres dues pel nom només del tutor, una pel sol nom del pare i, excepcionalment, una pel nom de la mare. Considerant el costum jueu de casar les al·lotes de molt joves (dotze/catorze anys), cal suposar que aquests casos corresponen a nines més que a joventes en edat núbil, sense que res no ens impedeixi de pensar que la majoria, o totes, ja es trobassin compromeses.

Ignorem quin era l'estat de les altres 32, que formen un segment en què hi devia haver dones casades i dones soles, per més que no s'especifica. Aquest grup és l'únic que ens dóna notícia de les seves dedicacions, bé que només en deu casos. Totes elles ja han estat més o manco comentades amb extensió en diferents apartats i aquí només s'ha de dir que la incògnita són les dues *vilves*, una activitat que no hem pogut desxifrar en què consistia, i afegir-n'hi, per una referència indirecta, una onzena: la *lavanera* o dona que renta roba per altra, que apareix indicada per millor identificar el seu marit, el traginer Abrafim, insolvent.¹³³

3. «No a.valent»

Aquestes són les paraules que acompanyen el nom dels subjectes que no pogueren fer front als vuit sous per cap de casa que corresponien al pagament del monedatge de 1350, tot precedint els noms de les dues persones que donaven fe d'incapacitat econòmica. En principi, els jueus contribuïen als impostos en proporció a llur riquesa i les talles s'imposaven sobre els béns immobles (cases i terres).¹³⁴ Ara bé, en el cas de la contribució en el monedatge, el pagament a fer era exactament el mateix per a tothom, independentment dels béns particulars.¹³⁵

Ja s'ha dit en un altre lloc que el call no era una comunitat tan rica com podia semblar als ulls de certs cristians, i aquestes xifres són confirmades per les dades que aportà el monedatge de 1350. Els factors que defineixen la situació que es veurà són múltiples i l'enunciat d'alguns resulta suficient per justificar-

132. A Mallorca, encara ara, es dóna el nom de *pubil* o *pubila* al fill o a la filla únics.

133. ACA, RP 2.408, f. 36.

134. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 2, p. 12.

135. F. SEVILLANO COLOM, «La demografía de Mallorca a través del impuesto del morabatí: siglos XIV, XV y XVI», BSAL, 24 (1974), p. 233-273.

ho. Un dels primers a tenir en compte, pel que fa a la situació de 1350, és que encara s'arrossegaven les conseqüències de la confiscació de tots els béns mobles i immobles del call de la Ciutat de Mallorca ordenada pel rei Sanxo en cèdula de 19 de setembre de 1315 a causa d'uns crims encara no aclarits a hores d'ara. Aquesta confiscació va ésser commutada pel pagament d'un ban que pujava a la considerable quantitat de 95.000 lliures mallorquines.¹³⁶ Dóna la mesura de l'enormitat d'aquesta xifra saber que aquest monarca, per aquelles mateixes dates, recaptava anualment, només de la part insular del Regne de Mallorca, entre 20.000 i 22.000 lliures, de les quals entre 10.000 i 12.000 servien per a pagar les despeses administratives i socials i la defensa del regne. La resta eren ingressos nets.¹³⁷

A aquesta enorme suma cal afegir la derivada d'una condemna imposada, l'any 1333, per Jaume III de Mallorca no sols a tots els jueus de l'illa de Mallorca, sinó també als del Rosselló i la Cerdanya, i que es relaciona amb l'anomenat *cabessatge*,¹³⁸ un impost especial amb el qual, a oïda dels seus consellers, els gravà el monarca. Era un pagament anual, de tipus mixt, de vint sous per persona, independentment del sexe o l'edat, més un sou per lliura del valor dels béns mobles i immobles de cada persona.¹³⁹ No s'ha localitzat el document en què es consignaren les llistes de pagadors i les quantitats assignades a cada un, però sí el registre dels que, l'any 1339, encara eren deutors d'aquest impost per un import de 8.106 lliures, 10 sous, 5 diners.¹⁴⁰ Pere III abolí aquest impost, però no consta que condonàs el deute acumulat.

Tot junt es convertí en un llast per a la comunitat jueva; un llast que gravità i pressionà sobre ella durant anys. Així, el 8 de juliol de 1336, Faraig ben Mussa i Sayt Milli, mercaders, manifestaven que, des de feia més de dotze anys, el call mantenia un deute flotant que superava les 60.000 lliures al qual, d'altra banda, no era del tot aliena l'administració dels secretaris que havien regit la comunitat durant aquest temps. El 15 de juliol del mateix any, Faraig ben Hayo, Abrafim Malaquí, Sayt Milli, Jucef de Montblanch, Jucef Zagrin, Samuel Efraim, Jucef

136. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 1, p. 33.

137. J. SASTRE MOLL, *Economía y sociedad del Reino de Mallorca. Primer tercio del siglo XIV*, Palma de Mallorca, Trabajos del Museo de Mallorca, núm. 40, 1986, p. 57.

138. ALCOVER-MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*/2, Palma, 1975, p. 772. Sota la grafia *cabeçatge*, figura l'impost que es pagava sobre els caps de bestiar mort per al consum de carn.

139. J. RIERA I SANS i R. ROSSELLÓ I VAQUER, «Deutes fiscals dels jueus de Mallorca (1339)», *Calls* (Tàrrrega), 3 (1988-1989), p. 83-101.

140. ARM, RP 3.387. Transcrit en: J. MIRALLES I MONTSERRAT, *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1997, p. 287-300.

Alatzar, Jacob Cohen ben Babhi, Isaac ben Maymó, Gracia ben Senyor i Samuel ben Efraim es queixaven altra vegada de la situació derivada no sols dels pagaments al rei, sinó també a altres creditors, en part perquè hi havia membres que es declaraven insolvents malgrat posseir béns mobles; per això proposaven sotmetre'ls a morabatins censuals o bé poder vendre llurs albergs. No consta si la proposta tirà endavant, però les protestes continuaren. L'any 1337, Faraig ben Hayo acusava Vidal Cresques d'un frau de més de 400 lliures que, un cop examinats els llibres de comptes, es convertiren en 2.000 lliures en perjudici del rei, després d'haver inclòs Deulosal Cresques, Sussen ben Abbo i Ayon Cohen en la denúncia. El 9 de maig de 1338, Nicolau Santjust, tresorer reial, donà ordre que els jueus deutors fossin forçats al pagament d'endarreriments. El 9 d'octubre de 1344, el rei facultà els secretaris del call per a exercir pressió sobre els insolvents de les quèsties, cises, ajudes i altres exaccions.¹⁴¹

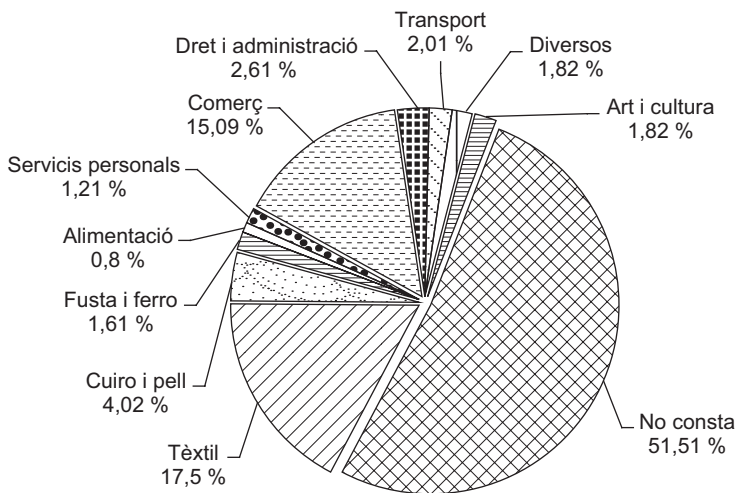
En vista de la situació exposada fins aquí, no fa estrany que, dels considerats aptes per pagar el monedatge de 1350, el grup dels insolvents sigui prou nombrós: 238 persones, que suposen un 32,38 % dels caps de casa cridats a contribuir; pràcticament, una tercera part. Aquest col·lectiu és format per sis tipus de subjectes: aquells de qui no consten ofici ni ocupació, els qui se sap en què treballaven, els qui eren estrangers, els absents, els qui al·legaren privilegi i les dones.

TAULA 2
Percentatges de solvents i insolvents pel total relatiu d'activitats

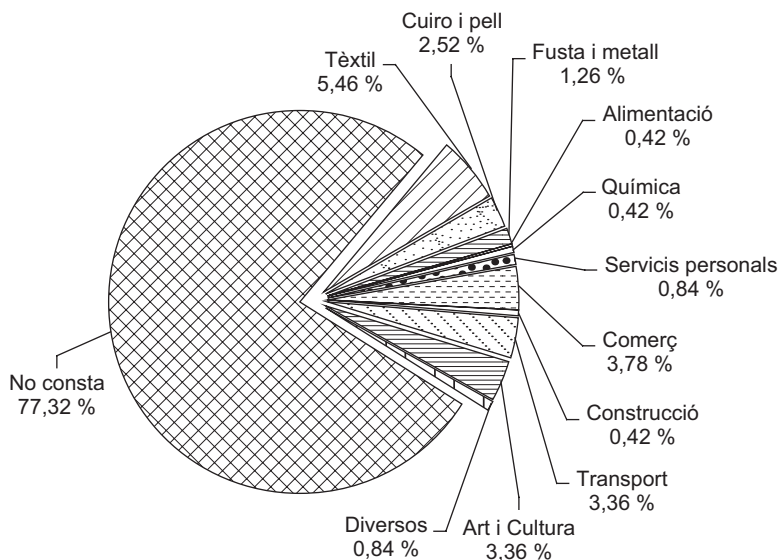
<i>Activitat</i>	<i>Paguen</i>	<i>%</i>	<i>No paguen</i>	<i>%</i>
No consta	256	51,51	184	77,32
Tèxtil	87	17,50	13	5,46
Comerç	75	15,09	9	3,78
Transport	10	2,01	8	3,36
Art i cultura	9	1,82	8	3,36
Cuiro i pell	20	4,02	6	2,52
Fusta i metall	8	1,61	3	1,26
Servicis personals	6	1,21	2	0,84
Diversos	9	1,82	2	0,84
Alimentació	4	0,80	1	0,42
Química	0	0,00	1	0,42
Construcció	0	0,00	1	0,42
Dret i administració	13	2,61	0	0,00
	497	100	238	100

141. A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca*, 1, p. 20-23; 153 i 155.

GRÀFICA 3
Distribució dels solvents per activitats

GRÀFICA 4
Distribució dels insolvents per activitats

Com era d'esperar, el primer grup és el més abundant, ja que representa un més que considerable 77,32 % del nombre absolut sobre el grup específic dels qui no pagaren. Pel que fa a la distribució per grups d'activitats, les xifres són les expressades a la taula 2, que permeten la construcció de les gràfiques 3 i 4.

Val la pena d'assenyalar com destaca el bloc d'activitats relacionades amb el dret i administració precisament pel fet que cap dels seus individus es declarà insolvent, mentre que a l'extrem oposat hi ha les activitats químiques (si bé representades per un sol saboner) i les de la construcció (un sol mestre de guix).

Entre els d'ofici conegut, que són 54, un 22,69 % dels no-pagadors. Com era d'esperar, l'ofici amb un major nombre de tributadors insolvents és el dels sastres, que suposa dotze individus. Els segueixen els sabaters amb sis, els corredors de llevant, els bastaixos i els lligadors de llibres amb cinc cada un, els venedors de llibres i ferro amb un total de tres individus, el mateix nombre que els traginers, dos mestres d'escolans; i amb un sol individu els oficis de seder, botiguer, mestre de llibres, didalera, ferrer, torner, farseter, llantoner, la *fembra del segle*, una pentinadora, un saboner i un mestre de guix, i val a dir que aquests dos darrers suposen el total de llurs oficis.

Els estrangers són deu i n'ignorem la procedència. D'ells, un allegà que vivia a la Ciutat de Mallorca feia menys de dos mesos, un altre que en feia menys de cinc i dos juraren no fer els dos anys; i tenim el cas d'un que es declarà domiciliat a Barcelona. A ells, encara que del regne, s'haurien d'afegir dos individus més: un procedent d'Eivissa i un altre de Menorca. Els qui allegaren privilegi es troben representats per dos casos, un amb nom propi i l'altre emparant-se en què el franc era el seu pare.

Un cas particular és el de les dones, ja que les que juraren no poder pagar els vuit sous foren un total de 105, que representen un important 48,17 % del col·lectiu que es pot considerar com a miserable. Destaquen enmig de totes elles les que figuren com a viudes. Ja s'ha dit que aquestes eren 135, 93 de les quals es manifestaven insolvents, un elevat 68,89 %. Aquest fet no pot resultar sorprenent, atesos els costums jueus en relació a la viudetat femenina. L'Antic Testament no reconeix cap dret de la dona a l'herència del marit. Segons les disposicions veterotestamentàries, els parents mascles, germans en primer lloc i els altres per grau de parentiu, són els qui hereten el béns del difunt i, amb ells, la viuda, en virtut de la llei del levirat. D'aquesta manera, la dona que havia perdut el marit no comptava, llevat que tengués un ofici, amb cap recurs i sols tenia l'almoïna com a possibilitat de subsistència. D'aquí que, tradicionalment, l'estat de viudetat en les comunitats jueves es consideràs com un símbol de profunda degradació.

El fet és que es preveia una recaptació total de 292,4 lliures, però el fet que el

nombre de persones que es declararen insolvents era de 239 (el 32,51 %, que equival a poc menys d'una tercera part) suposa que la suma total a cobrar disminuïa en 95,6 lliures. A la pràctica, el recaptador Pere Jonoyl sols cobrà 206 lliures i 8 sous i hagué de penyorar tota una sèrie de subjectes que es negaren a pagar.¹⁴²

3. Els avaladors

Aquest grup devia esser constituït per un grup de notables de la comunitat del call de la Ciutat de Mallorca no tant per la seva posició econòmica, sinó més aviat per un factor de prestigi personal. Ho avala el fet que en la nòmina dels qui actuaren de testimonis dels qui es declararen insolvents trobem precisament individus que hagueren de fer el mateix.

La nòmina recull un total de 280 persones, 196 de les quals varen signar un aval, 56 n'emeteren dos, setze en donaren tres, dues en facilitaren dos i unes altres dues ho feren amb sis i una tota sola ho va fer fins a set vegades. El curiós d'aquest considerable grup de prestigi és que inclou 157 noms que no consten entre els registrats com a contribuents en el monedatge de 1350, mentre que els que hi figuren són només els 123 restants. No tenim cap explicació lògica per a justificar aquest fenomen, de la mateixa manera que es desconeixen les obligacions a què es comprometien aquests avaladors en cas d'un jurament en fals per part dels avalats. L'únic que se sap és que l'u de juny es féu crida «per penyorar los yueus qi no volien pagar» i que es comprà «sera gomada ab que senyalam les portes». La crida es va fer per veu de Pere Far, que cobrà un sou per cada sis penyores.¹⁴³

El cert és que el que revela aquesta considerable llista és una ferma xarxa de solidaritat, al marge de la posició que ocupassin dins de la comunitat avaladors i avalats. Les bases d'aquesta solidaritat poden esser diverses, des de vincles familiars, no sempre detectables, fins a lligams d'altra naturalesa, impossibles de definir, però que tendrien la seva raó d'esser en relacions comercials, d'ofici, d'amistat... o d'intercanvi de favors condicionats per les circumstàncies.

---

142. ACA, RP 2.408, f. 49.

143. ACA, RP 2.408, f. 5 i 50.